

□□ Cossetània

MARTA
MAGRINYÀ
LA DILIGÈNCIA

Notes de color

LA DILIGÈNCIA

MARTA MAGRINYÀ

Primera edició: febrer del 2023

© del text: Marta Magrinyà

© d'aquesta edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-244-5

DL T 5-2023

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

*Als meus pares, per ensenyar-me
a estimar el nostre passat.*

Transitar pel camins del nostre país l'any 1841 era una activitat gairebé tan perillosa com jugar a la ruleta russa. Només hi havia dues maneres d'afrontar un risc de tal magnitud: a peu o amb tracció animal. Dins la segona variant, els vehicles de passatgers constituïen el pitjor escenari per a la integritat física i moral dels qui es desplaçaven. Atrapats dins una caixa de fusta semblant a un taüt de grans proporcions, els viatgers quedaven a mercè de tota mena de calamitats naturals, des dels capricis de la meteorologia fins als accidents, passant per contagis o el recull de sofriments causats per la duresa dels trajectes. Alhora, pel seu estatus elevat, eren els que tenien més probabilitats de patir assalts amb un resultat fatal o un ampli ventall d'estadis intermedis, robatoris a banda com a mal menor, que hom podria considerar encara pitjors que una mort ràpida: segrestos, violacions o carnisseries miscel·lànies.

Malgrat tot, hi havia homes i dones que, per motius de negocis, professionals o personals, armats de valentia o empesos per la necessitat, decidien solcar terra ferma dalt d'una diligència sense altra explicació que la insondable voluntat humana en totes les seves dimensions.

Així és com quedaven en mans de la sort o se la procuraven.

CAPÍTOL 1.

La nit anterior al viatge.

EN PERE

A en Pere Guiol li encantava ser xòfer de la diligència, allò era vida si ho comparaves amb les onze hores de treball físic a les fàbriques, els tallers o els magatzems. Sempre li havia agradat més l'aventura i estar a l'aire lliure i, quan li havia sorgit aquella oportunitat de ben jovenet, no ho havia dubtat ni un segon. Havia començat com a ajudant fins aprendre l'ofici i, en poc temps, havia esdevingut conductor regular. Se sentia com el rei del món dalt d'aquell cotxe menat per bons cavalls que feia el trajecte entre Reus i Barcelona en poc més de deu hores i, entre anades i vingudes, li passaven els dies com si res. Descansava les jornades obligades, però no li agrada gens que la resta de xòfers de la companyia conduïssin la "seva" diligència. Havia enviudat poc després de casar-se feia una eternitat, no havien tingut temps de procrear i mai no l'esperava ningú a casa. També havia perdut els pares i tampoc no li quedava cap germà a pesar de tenir només trenta-set anys. Ningú enlloc que el trobés a faltar si un dia ja no tornava. Res no temia tant com quedar-se sol entre quatre parets i, per això, vivia a les tavernes durant el temps de descans entre cada viatge, i a la seva ciutat en tenia una de predilecta, cal Tonet, que havia esdevingut la seva segona llar. La majoria de gent humil la passava bastant magra i endrapava poc, però ell, que no tenia gaire més en què gastar-se el sou, menjava de primera tant durant el trajecte com en aquells establiments on hom podia dinar i sopar. Era bon menjador i no tenia manies, gaudia igual d'una escudella o una carn d'olla que d'una mica de fregit de llengua o despulles d'animal. També hi

servien bacallà, arengades, sardines salades, col i cansalada, tot ben acompanyat per un got de vi i una llesca de pa. Per acabar, es prenia un aiguardent i no necessitava res més, tenia a l'abast les exquisideses que necessitava.

Després de la visita al seu amic Tomàs Vila, va anar de dret a la taverna d'en Tonet. Entre una cosa i l'altra, no havia pogut sopar a l'hora acostumada i li roncaven els budells. Un cop atipat, miraria de dormir tres o quatre hores per poder estar prou descansat per a una nova jornada que consistiria, per començar, a anar a buscar el cotxe i els cavalls de refresc, preparar-los, carregar l'equipatge i els encàrrecs lliurats a la casa de despatx la nit anterior a la sortida —tot ben retolat, com especificava la normativa de l'empresa— i esperar els passatgers. Un ritual que executava amb eficiència i tan puntual com un rellotge. Fins feia poc, tenia un ajudant molt destre que, per desgràcia, havia preferit plegar d'aquella feina cada cop més exposada. El nou empleat, en Miquel, venia recomanat per un dels socis i se l'havia d'empassar, però, pel seu gust, era un jove massa cagadubtes per a tanta responsabilitat i, a més, s'amorrava a l'ampolla en excés. Molts transports de passatgers comptaven amb algun vailet de reforç. Aquells menuts s'encarregaven d'esperonar els animals i passaven la major part del trajecte corrent al costat de les mules i apedregant-les. Era una feina perillosa i inhumana, més en aquells dies. La seva companyia, en canvi, es regia per conceptes moderns i tenia una àmplia dotació de cavalls magnífics fàcils de menar que es renovaven constantment. Àdhuc comptava amb els milicians —homes valents de cap a peus i no galifardeus o canalla— com a element dissuasiu per a malfactors i desvagats, sempre que la fortuna no es girés d'esquena. En resum, la seva era una diligència regular de màxima categoria, la pionera de tota la península, i sempre en parlava amb tanta ufana que altres clients habituals de cal Tonet l'escarnien, però tenia la pell massa gruixuda perquè res d'allò l'ofengués. Sempre li havia importat ben poc l'opinió de la gent, mentre que ell opinava sobre tothom i no tenia altra feina que fer córrer totes les notícies i els safarejos que, pel seu ofici, li arribaven a cabassos des dels quatre punts cardinals.

I, aquella nit, tenia una informació sensacionalment llamenera que aviat estaria en boca de tothom i portaria molta cua.

CAPÍTOL 2.

LA MERCÈ

Les tres setmanes que havia passat en un llit de tracció ortopèdica li havien donat temps per pensar fins a l'extenuació. Mentre observava el sostre de la seva cambra amb un ancoratge cervical i un arnés que li tensava la columna longitudinalment, havia constatat que existien destins encara pitjors que un matrimoni forçat a vuit mil quilòmetres de tot allò que coneixia. Hauria d'haver emprat algun mètode més eficaç per escapar-se, però segurament només havia pretès cridar l'atenció i l'Altíssim li havia donat una lliçó. Ni tan sols s'havia trencat cap os ni una dent; tanmateix, l'havien lligat a aquell llit a títol preventiu després de queixar-se de dolors al coll, de manera que la magnífica casa dels Vallhonrat a la raval de Sant Pere havia esdevingut la seva masmorra. I, ara, el metge també l'obligava a emprendre el viatge amb una rígida cotilla dorsolumbar unida a un collarí cervical confeccionat a la cotilleria local més reputada. Tothom sospitava que no havia estat una caiguda accidental, però ningú n'havia parlat ni en parlaria mai. El silenci era el mantell amb el qual es tapaven totes les coses que no interessava que haguessin passat i, d'alguna forma, acabaven no havent-ho fet. Transcorregut un temps, ja no existien, perquè l'anadura dels dies ho emboira i amolla tot de manera que hom ja no sap què és real i què no. Ella mateixa acabaria dubtant de les seves intencions i es convenceria que no s'havia llançat del cavall; quina bestiesa, altrament. Aprendria a viure només centrada en les coses quotidianes, sense pensar en l'endemà. Havia pretès viure, però només se li permetia sobreviure, ja ho havia entès.

Havent deixat preparats el barret de capota i la roba que duria per al viatge, romania asseguda al seu llit després d'haver esquivat el

darrer sopar amb la seva futura família política. El vestit era de teixit llistat de seda amb franges de setí i tafetà de color groc amb motius vegetals i unes mànigues molt originals per sota el colze, tan a la moda com el seu capell. No estava cansada i, d'altra banda, li feia massa mal tot, des de la punta dels peus fins a l'extrem de l'espina, per culpa d'aquell giny amb el qual li havien deixat clar a qui pertanyia. Tampoc el seu pare no l'havia considerat mai gaire més que un actiu, convençut que la seva bellesa poc comuna, rossa i blanca com la neu, amb un ulls del color de l'aigua clara, seria decisiva algun dia. I així havia estat. En Conrad havia posat com a condició que es tractés d'una dona pàl·lida —ara ell vivia envoltat de pells fosques, que detestava— i el seu desig aviat quedaria completament sadollat. Li havien trobat la mena de dona que buscava i que, a més, suposava la unió dels Vallhonrat amb una família originària de Manchester que havia fundat a Barcelona una companyia marítima que cobria diverses rutes comercials entre aquell port i el de Mallorca.

Quan la Mercè havia sentit vaticinar a una de les minyones dels Vallhonrat —les espiava per pur avorriment mentre xerraven a la cuina o el terrat— que el seu futur marit segur que pensava lluir-la com un trofeu per tota l'illa caribenya com si fos la seva esclava blanca, se li havia glaçat la sang. Tot seguit, l'empleada havia emès una sentència demolidora: “Li farà empassar sang, pobrissona”. Després d'això, la noia havia demanat visitar la finca familiar de Salou on criaven cavalls i havia agafat l'exemplar més feréstec de les quadres. Un animal que, cada vegada que algú s'atansava a la porta, feia coces i renillava com un boig.

Li havien explicat que les bullangues havien començat a Reus perquè allí tots eren fills de la revolució i que la ciutat era coneguda per haver-hi sempre barricades, que les dones també hi lluitaven per tenir més veu. Però no, era un indret com qualsevol altre.

CAPÍTOL 3.

L'EVARIST

Ell era un ric empresari i l'Isidre, la seva mà dreta des de feia gairebé trenta anys, durant els quals s'havien tractat de vós fins i tot quan fornicaven i havien respectat les jerarquies socials imperants per evitar sospites, més laxes a Reus pel seu tarannà de ciutat moderna i liberal, però indubtablement existents. Només els racons d'aquell gran magatzem d'Hijos de Vallhonrat que es trobava passat el santuari de Misericòrdia, dins la partida de Forques Velles, anomenada així pel cadafal on penjaven condemnats, coneixia la relació íntima que mantenien, més forta que qualsevol convenció o sensatesa possible.

—I la pobra xiqueta encara no coneix aquell desgraciat del meu fill. En fi... —mormolà l'Evarist.

Acabava de cordar-se els pantalons un cop saciat el seu desig incontenible pel ben plantat Isidre, un home encara imponent als cinquanta anys que l'havia dut sempre de corcoll. Mentre que ell s'havia tornat grassonet i calb i en els retrats de perfil tan de moda es veia com una bola de carn amb nas i un mostatxo recargolat, el seu amant tenia fesomia i planta d'escultura romana, com les descobertes a Pompeia i Herculà. Havien envellit junts i, com els bons beuratsges, la seva relació havia guanyat qualitat amb cada estació que passava, en comptes d'esguerrar-se.

—Els mals tràngols, com més aviat passats, millor. Bona nit tingueu —s'acomiajà l'Isidre.

Sense gairebé temps per recuperar-se de l'acalorament, va desaparèixer com un espectre, perquè mai no perllongaven aquell moment.

L'empresari va quedar sol amb els seus pensaments per fer temps entre la sortida de l'encarregat i la seva. Li encantava l'olor que feia

aquell gran magatzem d'aiguarent, per a ell equivalia a l'aroma de la prosperitat i de la seva ciutat frenètica que mai no descansava. Ateu fins a la medul·la i de mentalitat encara més oberta del que el seu temps permetia, havia quedat esgarriat durant el viatge que havia fet a Cuba dos anys enrere per conèixer, de primera mà, la gestió que estava fent el Conrad dels negocis familiars a ultramar. La manera com el seu fill menor, malcriat per la seva mare i ressentit per una caiguda d'infant que l'havia deixat una mica coix, tractava els seus esclaus l'havia posat malalt fins al punt d'agafar el primer vaixell de tornada cap al port de Barcelona. Després, havia intentat esborrar tot record de les plantacions de canya i la destil·leria Vallhonrat de l'Havana. Reus havia estat capital mundial de l'aiguarent durant el segle XVIII, el segle d'or de la ciutat. Aquell famós aiguarent i el d'altres punts de Catalunya era conegut i anomenat tant a la colònia com a Mèxic, Louisiana, Florida i tot l'Oest americà. La presència comercial catalana a l'illa era tan preponderant que, del fet mateix d'anar a comprar a algun establiment, els cubans en deien "ir al catalán". Tanmateix, ell havia tingut la impressió que aquella terra d'oportunitats que enriquia molts compatriotes alhora mostrava la seva pitjor cara. Allà, l'avarícia i la crueltat se'ls enganxaven a la pell com la humitat i la salabor del mar. L'atmosfera tothora xafogosa dels confins de la civilització devia provocar-los la sensació d'una plaça sense rei ni llei que els enterbolia la ment, com si la barbàrie hi quedés resguardada entre la vegetació que es cargolava als arbres i, fins i tot, dins l'aigua, als manglars. Havia fugit d'aquell indret apressat per tornar al seu Reus lluminós, una ciutat-mercat constantment atrafegada i plena de gent enginyosa i contestatària. Alhora, com ell mateix, massa pràctica per desapropiar el talent de ningú, sempre delerosa d'avançar i inventar formes de fer rutllar el món una mica millor, ja fos en els negocis, en la transmissió d'idees o en la vida de les persones, competint per liderar el futur del país.

Per això, se li regirava l'estómac quan pensava en aquella noia de disset anys. Havia desitjat que fos ambiciosa, curta de gambals o tan mancada d'escrúpols com el seu fill, però havia estat ben educada per les monges del Sagrat Cor de Perpinyà, on el seu pare vidu l'havia internada en començar la guerra Carlina el 1833. Allà havia passat

els darrers vuit anys a l'espera de lliurar-se a algun matrimoni acordat, com feia preveure la seva elevada posició social. Era llesta, dolça i compassiva. No l'havien formada per tenir criteri propi ni llegir llibres en comptes de romanços de canya i cordill i llibrets de salms, però tenia un bon fons i ganes d'aprendre. Enviar-la a Cuba per casar-se amb en Conrad per un prometedor acord comercial amb la naviliera Burdin era un pecat fins i tot per a un individu que no temia els càstigs divins ni confiava en una altra vida més enllà de la mort. Tanmateix, creia en la utopia de la justícia sobre la Terra i, sobretot, en l'honor, i el seu fill no en tenia. Com havia pogut ell engendrar un individu tan mesquí? Ell, que llavors contribuïa a finançar els equipaments dels milicians voluntaris de la ciutat que, per la seva procedència humil, no s'ho podien permetre. Ell, que sempre havia pres partit per una nova concepció del món, malgrat que allò l'havia perjudicat durant el regnat de Ferran VII i podia tornar a perjudicar-lo tant personalment com empresarialment si mai triomfaven els carlistes. Ell, que deplorava qualsevol llei o costum que contravingués les seves idees de llibertat, igualtat de drets i justícia tan profundes com la ferida incurable que havia deixat al seu cor veure com escopien al seu avi pel carrer durant el període absolutista, pels mateixos ideals i el sentiment patriòtic català pel qual havia prestat servei d'armes durant la Guerra Gran del 1793 contra els francesos. Ell, que odiava els reialistes fins a sentir que li rebentarien les artèries.

CAPÍTOL 4.

LA MARGARIDA

Havia passat força dies cosint d'amagat aquelles butxaques dins el seu vestit d'estil imperi passat de moda. Feia temps que no li permetien encarregar vestits nous i, quan s'espatllaven els que tenia, havia de conformar-se a dur els que la seva germana, quinze anys més gran que ella, lluïa d'antuvi quan era jove i prima. Tot com a escarment per no haver acceptat casar-se amb cap dels seus pretendents. Li feien un afegit al final de la faldilla —que solia consistir en una franja brodada amb fils de seda i xenilla i aplicacions de tul o lluentons— per la seva major alçada i llestos. Era una humiliació, malgrat tenir l'avantatge del confort, perquè les noves idees arribades de França des de la Revolució també havien beneficiat les dones i s'havia imposat el vestit camiser d'una sola peça que les alliberava de les cuirasses anteriors —com el gipó per al cos, els enagos i altres enfarfecs per estofar la faldilles—, amb una notable millora tant de la salut com de la higiene. Tanmateix, s'havia retrocedit i tornaven imposar-se les cotilles, les faldilles ampulloses una mica més curtes i unes mànigues bufades i rígides incomodíssimes que, irònicament, li haurien resultat molt útils en aquells moments. Per desgràcia, aquell vestit confeccionat feia més de dues dècades era de gasa de seda i cintura sota el pit. Només les mànigues, amb forma de globus a la part superior, eren un bon amagatall. Malgrat això, amb molta destresa, també hi havia cosit diverses butxaquetes dins els frunzits de darrere el cos i a la part alta de la faldilla.

Va anar ficant cada cobert dins la cavitat més adient, ja les havia fet prou fortes i amb diversos folres perquè hi quedessin ben subjectes i no es notessin en fer cap moviment. El vestit pesaria, però aquell era

el més minso dels seus problemes. També va amagar algunes peces —les forquilles i alguns ganivets— dins el seu abric llarg de seda amb folre de pèl tipus *pelisse*. Era tan prima, massa per al gust general, que li havia estat de gran utilitat poder disposar de racons balders dins el cosset i la faldilla.

En acabar, es va estirar damunt del llit i va tancar els ulls per reposar una mica mentre esperava que la cridessin per sopar. Si els seus germans li revisaven la maleta abans de marxar, només hi trobarien un parell d'aquelles mudes heretades, la camisa de dormir i quatre utensilis femenins. Com a pubilla, l'Emília havia heretat la major part de les propietats i els seus tres germans mascles més grans portaven les filadores i foneries i la resta de negocis. Ella i el menor, a qui havien enviat a un seminari de Barcelona per treure-se'l de sobre en morir els pares, s'havien de conformar només amb la legítima. Feia anys que els tractaven com una mena d'acollits, com si no formessin part de la rica i poderosa família March, i fins i tot les joies que li pertanyien se les havien quedat en custòdia fins que es casés, cosa que sabien que segurament ja no passaria. Aquells coberts de plata —l'única possessió de la seva mare que havia pogut conservar dins un armariet oblidat de les golfes i que no trobarien a faltar— havien de servir per acomplir la promesa feta a la seva amiga Misericòrdia.

Anys enrere, no s'hi encaparrava gens, en la desgràcia d'haver quedat òrfena tan aviat, ni per ser la sisena en la línia successòria i no tenir pràcticament dret a res. Les minyones li havien fet de mare i li havien ensenyat les coses que importaven de veritat, gairebé ho considerava una benedicció. Era alegre i despreocupada. El diners i la posició, potser perquè sempre havia gaudit d'ambdues coses, no l'amoïnaven. S'havia enamorat bojament del fill d'un menestral i, al contrari del que s'esperava, els seus germans no s'hi havien oposat gaire. Tenia massa caràcter i unes idees romàntiques gens pràctiques, dos esculls que en una dona només podien quedar compensats per una gran bellesa, i ella era poc ortodoxa també en l'aspecte físic. En el seu enllaç amb en Tomàs Vila, hi havien vist una oportunitat. Era un jove ambiciós, increïblement ben plantat —s'endevinava capaç d'aconseguir qualsevol cosa que es proposés només desplegant un somriure— i força llest, de manera que podia aportar bones idees. A

més, el seu pare ja s'havia incorporat a la Milícia Nacional Local el mateix dia de la seva creació, el 26 de novembre de 1820, i tota la nissaga Vila eren liberals acèrrims. Els March personificaven el concepte d'*Homo economicus* i, per damunt de tot, els movia el pragmatisme, i un progressista carregat d'encant i conviccions a la família, que no rascaria ni un ral del patrimoni March a través de la seva muller, podia fer-los més simpàtics durant els períodes més desfavorables per a uns reialistes com ells. Tenir un membre de l'altra banda segur que els donaria rèdits i a Reus, defensessin una ideologia o una altra, sempre prevalia l'anar per feina.

D'alguna forma, els seus germans havien tingut raó, perquè el seu caràcter tan extrem i apassionat l'havia dut a obsessionar-se amb la idea que en Tomàs només volia casar-se amb ella per la seva posició i per introduir-se dins el negoci del cotó aprofitant els contactes i el cognom March. Era molt astut i determinat i no necessitava gaire més per escalar. Algunes amistats li havien fet veure que un individu tan fora de motlle, que feia tremolar la terra per on passava, no podia estar veritablement enamorat d'ella. De sobte, havia augurat la vida que li esperava sempre havent de fer veure que no s'adonava de com el miraven les altres dones i de les mil formes subtils que algunes tenien d'insinuar-se-li. La corsecava saber que qualsevol fembra es deixaria posseir per ell sense límits ni reserves com ella s'havia deixat posseir, per sort, sense conseqüències. Un matí, l'havia vist conversar amb una noia pel carrer —devia haver-li dedicat una caiguda d'ulls de les seves, perquè ella ranejava l'èxtasi— i ho havia tingut clar. Seria un infern. La mateixa tarda havia trencat el compromís, amb casori imminent, convençuda que no hi ha pitjor destí que estimar més del que t'estimen. Preferia un home que no la condemnés a viure en un estat perpetu de recel i inseguretat, encara que no n'estigués enamorada. Tres anys després d'aquell petit escàndol que havia fet les delícies de tothom i d'haver plorat cada nit i cada dia, s'havia adonat que potser havia comès un error incommensurable, perquè en Tomàs seguia solter, malgrat tenir un estol de joves casadores fent cua desesperades per consolar-lo. Li havia suplicat perdó, s'havia posat de genolls i s'havia rebaixat de totes les maneres possibles, però el milicià no movia ni una pestanya, i llavors havia constatat la realitat.

Un home que l'hagués estimat de veritat li hauria donat una segona oportunitat, estimar és això. Ell era un monstre orgullós i despietat i li havia dit les paraules més cruels que hom pugui pronunciar. S'ho hauria d'haver imaginat. Ningú no pot tenir tantes virtuts, robar-te la voluntat completament només fent petar els dits, sense haver segellat, en algun moment, un pacte amb el diable.

Al llarg dels set anys següents, s'havia proposat trobar un altre candidat per no haver de viure al servei de la seva germana —ben casada i carregada de fills— com una trista dama de companyia. De pretendents, n'hi havien sortit uns quants, i hi havia trucs per semblar encara donzella la primera nit, però la sola idea de ficar-se dins el llit d'algun d'aquells individus, després d'haver conegut el cos de l'home més bell sobre la Terra i haver sentit aquella cremada que encara somiava, li feia venir urticària. Odiava en Tomàs Vila amb tot el seu cor, no tant per com era, ja que ell no ho podia evitar, sinó per haver-la convertit en una dona que ja no podria estar mai amb cap altre.